

Igra

Tomo Virk: *Strah pred naivnostjo* (Poetika postmodernistične proze); LUD Literatura, Ljubljana 2000

Postmodernistično besedilo (in tudi katero koli drugo literarno stvarino) proizvede šele nenaivno, ekspertno branje. Skrajno vulgarno: naivno branje proizvaja šund, ekspertno branje visoko literaturo.

V primeru postmodernizma to pomeni, da lahko *Ime rože* beremo kot detektivko ali pa kot vzoren postmodernistični roman, kot besedilo, ki uporablja klasične postmodernistične metafore (labirint, knjižnica), kot besedilo, katerega vsebina je polna skritih filozofskih citatov, medbesedilnih preslikav (lik Sherlocka Holmsa) ... Katero branje je pravilnejše, ni pravo vprašanje. Pravo vprašanje je, kako doseči in drseti po osi ekspertnega branja. Najlažji, a zgolj navidezni način je v izbiri in ponotranjenju določenega referencialnega zgleada. V čim boljši prilagoditvi formi njegovega pogleda. Teh se je v zadnjih desetletjih pisanja o postmodernizmu nabralo kar nekaj. To je najlažji, a jalov in nekonstruktiven način, uporaben le na domačem kavču. Logika antitetičnega prepletanja literarnoteoretskih pogledov in pojavov, ki stojijo za njimi, zahteva popolnoma drugačen pristop. Tako Tomo Virk pri iskanju ključa sledi referenčnemu zgledu (Janko Kos), a se od njega tudi ves čas odklanja in se v izteku tudi dokončno odkloni. Pri tem pa pretakne in preobrne širok korpus drugih razprav o postmodernizmu, se

uči iz njihovih "zadreg, aporij in nedoslednosti ... in tistih idej, ki so se zdele primerne". Ker je predelani korpus zares širok, skrajno zgoščevanje, prepisanje teoretskih tekstov včasih izzvani kot zbijanje tarokov: "G. Lernout pojmuje, kot smo pokazali, latinskoameriški magični realizem kot postmodernizem; Juan José Sanchez povezuje Sábatov roman *Grobovi in junaki* s 'postmodernim stanjem'; Volker Roloff imenuje Cortázarjevo *Rayuelo* 'postmodernizem avant la lettre'; Ulrich Schulz-Buschhaus imenuje Llosov *Pogovor v katedrali* 'postmoderne Gattungskombination'; Susanne Klei- nert piše ..." In tako še nekaj deset vrstic. Literarnoteoretski zapis kot sofisticirana oblika taroka? Ne. Tomo Virk izpostavi, da literarna teorija ne sme biti sama sebi namen. Predhodno sta nujno potrebna ukvarjanje s samimi literarnimi deli in njihova analiza – dvostopenjsko dejanje branja in klasificiranja. (Čemur je v *Strahu* posvečenega več kot polovico prostora, vključno s pretresom tiste slovenske literature, ki v postmodernizmu sodi ali pa se nahaja nekje v njegovi bližini.)

A če se literarna teorija vzpostavlja naknadno, preko akta (ekspertnega?) branja literarnega dela (če je bilo izvajanje Toma Virka na tej stopnji pravilno razumljeno), kako to uskladiti z nasprotno tezo, podano na strani 80, namreč, da je ravno ekspertno branje – kot branje iz že izdelane teoretske pozicije – tisto, ki podeljuje nekemu besedilu literarni status? Protislovje se da še bolj zarotirati: na čem se pred tem vzpostavi, recimo, postmodernistična pozicija branja? Če zgolj na teoriji, je samonanašalna. A če ne,

kje dobi ključ za dešifriranje? In tako dalje v krogu. Kaj določa kaj? Kura jajce ali jajce kuro? Konkretno: Na osnovi česa je Jorga Louisa Borgesa teorija prepoznala kot postmodernističnega avtorja?

Izhajajoč iz poststrukturalizma, je vsaka teorija (znanost nasploh) narativno napaberkovani konstrukt, kar pomeni, da je njena stopnja realnosti enaka stopnji realnosti umetniškega dela; je fiktivna. Njena fiktivnost sestoji iz zgolj samonanašanja, referiranja na samega sebe. Svoj predmet konstruira,

ga ne odkriva. Absolutnost metafizičnega objekta je na ta način izgubljena. Povedano nekoliko drugače, bi to pomenilo, da literarna teorija v ogledalu literature opazuje lastni odsev, ne interpretira literature, ampak sebe. Znanost je le ena izmed jezikovnih iger, ki ji obstoj zagotavljajo trki z ostalimi igrami. Pri tem pa se ustvarja vtis, kot da gre za ontološko pogojene trke, akte, ki sodijo pod obnebjne teleološkosti. Iz poststrukturalistične pozicije imata tako jajce kot kura svojo mrežo poti in vsaj eno, bolj kot ne naključno, skupno križišče.



Na svetu ni literarnega raziskovalca, ki bi na to stoodstotno pristal. To bi bil jasen samomorilski akt. In tudi Toma Virka ne bomo našli tam. Protislovja okoli problema samonanašanja in predvsem kardinalnega pomena njegove razrešitve se zelo dobro zaveda, saj ga na neki način razreši na prvih dveh straneh knjige. In tu nastopi zvitost. Do določene meje "črki" poststrukturalističnega sklepanja sledi in jo kot matriko za duhovnozgodovinsko podlago postmodernizma vgradi v bistvo svoje teze. A po drugi strani – "po duhu" – se od poststrukturalizma distancira. Totalno sledenje bi namreč zahtevalo negiranje same možnosti obstoja literarne teorije. Njegovo mesto raziskovalca literature zato ostaja mesto opazovalca, ki odkriva, in ne naratorja, ki kolažira. Svoje teorije ne izpelje iz palete teorij, temveč jo generira v "korenspodenci: v ujemanju med literaturo in intuicijo o njej". Edino na ta način pa postmodernizem "za silo" funkcioniра kot referent, kot najdeni objekt teorije.

Kot da se v tem argumentiranju zvitosti pridruži šepanje? Če (literarno) znanost jemljemo zares, in Toma Virk jo, kako ji lahko sledimo še kako drugače kot samo po "črki"? Takoj ko vnašamo "duha", pristopamo k stvari kot k igri, le da tega ne poimenujemo tako. Enak problem je, sicer v drugi stroki, Iztok Saksida razrešil takole: "V znanosti hočem uživati."

Kakor koli že, za konec sem dolžan še rezultat. Ključ do postmodernizma je enostaven, jasen in uporaben: Prvič, duhovnozgodovinska analiza določitve statusa resničnosti. Če je realizmu

za resnično veljala zunanja realnost, modernizmu pa notranja zavest, je za postmodernizem značilno negiranje obeh. Edina realnost je tista, ki je ustvarjena z jezikom. Vsako nanašanje postmodernističnega besedila mora biti usmerjeno v jezik, torej v samega sebe. In drugič, takšen status resničnosti postmodernistični pisci dosežejo s pripovednim postopkom – postmodernistično metafikcijo. Prek njenih pripovednih elementov: avtorefleksivnega komentarja, privzetih citatov, imitacije, parodije, travestije, povzemanja večjih besedilnih struktur in mešanja elementov visoke in nizke literature, opozarjajo "na fiksijsko konstrukcijo same resničnosti". To pa je tudi točka, na kateri se Tomo Virk odkloni od svoje največje reference, Janka Kosa. Saj je po njem nepogrešljiva sestavina postmodernizma medbesedilnost in ne postmodernistična metafikcija.

Strah pred naivnostjo konstruira tiste poglede, ki aktu branja omogočajo videnje *Poetike postmodernistične proze*. A ker se literarna besedila literarnoteoretskim prijemom raje izmikajo, kot pa v določene okvirje umeščajo, je glavno podjetje *Strahu* izoblikovanje kriterija presojanja in opredeljevanja literarne dominante teh besedil. Po mnenju Toma Virka ni čistih postmodernističnih tekstov, ki bi lahko v celoti zapadli pod zgoraj opisani ključ, saj postmodernistična metafikcija kljub vsemu paradokсно odseva podobo sveta (zunanjo realnost), "kot je značilna za postmoderno dobo". Je kljub vsemu mimetična. In tako igra teče naprej.

Goran Č. Potočnik

